

**5SR-O08: กระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และถ่ายทอดภูมิปัญญา
ของกลุ่มชาติพันธุ์สุว่ย ชุมชนบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ**
Process of participation in conservation and transfer the wisdom of Suay ethnic
group, Ban Prasat Community, Huai Thap Than District, Sisaket Province.

ธัญพงษ์ สารรัตน์^{1*} และปิยวรรณ กันทอง²
Thanyapong Sararat and Piyawan Kanthong

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์สุว่ยของชุมชนบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ 2) ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์สุว่ย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลหลักได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลปราสาท ผู้บริหาร ครู นักเรียนโรงเรียนบ้านปราสาท และตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวม 70 คน วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการดำเนินโครงการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนและการอบรมเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และสืบทอดการอนุรักษ์อย่างยั่งยืนแก่เด็กนักเรียนในชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์สุว่ยในท้องถิ่นที่สำคัญ ได้แก่ ดอกไม้หมาก (สมุนไพรเพื่อผ้า) การรำแม่มด (รำพระอินทร์) การทำสมุนไพรรักษาหอบหืด สมุนไพรเลิกเหล้าบุหรี่ การทำเครื่องจักสานกระติบข้าวทรงปราสาท และของที่ระลึกที่ทำจากไม้ขนาดเล็ก แสดงให้เห็นภูมิปัญญาในการปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และแฝงคติความเชื่อของผู้คนที่สะท้อนผ่านประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ 2) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์สุว่ย ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1) การมีส่วนร่วมในการวางแผน 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ และ 3) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยปัจจัยที่ส่งผลให้กระบวนการมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จคือ 1) ผู้นำชุมชนมีภาวะความเป็นผู้นำ เสียสละ และสามารถจูงใจสมาชิกชุมชน และ 2) พลังความสามัคคีและความสัมพันธ์อันเครือญาติของคนในชุมชน

คำสำคัญ: จังหวัดศรีสะเกษ ชุมชนบ้านปราสาท ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มชาติพันธุ์สุว่ย กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
การอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญา

Abstract

This research aimed to 1) Study the wisdom of Suay ethnic group of the Ban Prasat community, Huai Thap Than District, Sisaket Province, 2) study the process of community participation in the conservation and transfer the local wisdom of the Suay ethnic group as qualitative research and participatory action research. The main informants included villagers, community leaders, Prasat Subdistrict Administrative Organization, administrators, teachers, students of Ban Prasat School, and representatives of related agencies, totaling 70 people. Methods for collecting data include in-depth interviews, small group meetings, setting up for exchanging forums, implementing a project to establish a learning center within the school, and training to pass on knowledge and sustain sustainable conservation to students in the community.

¹ สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

¹ Social Studies program, Faculty of Education, Sisaket Rajabhat University

² สาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

² Thai program, Faculty of Education, Sisaket Rajabhat University

* Corresponding author. E-mail: thanyapong.s@sskru.ac.th

The research results were found that 1) The wisdom of the Suay ethnic group in the area were Mok flowers (herbs for clothes), Witch dances (Indra dance), making herbs for asthma treatment, herbs to quit alcohol and cigarettes, making the castle-shaped sticky rice baskets, and small wooden souvenirs. They showed the wisdom of adapting to the environment and the underlying beliefs of the people reflected through traditions and rituals. 2) The process of community participation in conservation and transmission of local wisdom of Suay ethnic group consisted of 3 steps: 1) participation in planning, 2) participation in the implementation and, 3) participation in assessments. The factors contributing to the successful participation process were: 1) Community leaders had leadership, sacrifice, and motivation for community members, and 2) Power, unity and kinship relationship of the people in the community.

Keywords: Sisaket Province, Ban Prasat Community, Local Wisdom, Suay Ethnic Groups, Community Participation Process, Wisdom Conservation and Transfer

บทนำ

ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วย ชุมชนบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ ได้แก่ การทำดอกไม้หมัก (สมุนไพรอบเสื้อผ้า) การรำแม่เม็ด (รำพระอินทร์) การทำสมุนไพรรักษาหอบหืด เล็กเหล้าบู่หรือ การทำเครื่องจักสานกระติบข้าวทรงปราสาท และการทำของที่ระลึกจากไม้ขนาดเล็ก ถือเป็นกระบวนการสร้างเสริมภูมิปัญญาที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์จากบรรพบุรุษซึ่งสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งในอดีตภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์ขึ้นนี้โดยเฉพาะดอกไม้หมัก เครื่องจักสาน และของที่ระลึกได้ถูกผลิตขึ้นโดยกลุ่มคนชาติพันธุ์ส่วยในท้องถิ่นหรือกรณีที่มีความจำเป็นจะนำสินค้าและผลผลิตเหล่านี้มาแลกเปลี่ยนกับสิ่งของอื่นๆ ที่จำเป็นกับผู้คนต่างถิ่น เช่น ยารักษาโรค เสื้อผ้า หรืออาหารประเภทอื่นๆ เป็นต้น (ชะเอียน บุญช่วย, 2563) แต่หลังจากแนวคิดและวัฒนธรรมตะวันตกได้เข้ามามีอิทธิพลในการดำเนินชีวิตของคนไทย โดยผ่านนโยบายการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินับตั้งแต่ พ.ศ.2504 เป็นต้นมา โดยรัฐพยายามเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้าที่ประเทศไทยขาดดุลการค้าอย่างมหาศาล จากการที่รัฐได้กู้เงินจากต่างประเทศเพื่อนำเงินมาลงทุนก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานของประเทศมากมาย ทำให้รัฐต้องหาเงินชำระหนี้โดยเร่งการส่งออกสินค้าเกษตรโดยเฉพาะข้าวที่เป็นผลผลิตหลักของประเทศ เน้นการขยายพื้นที่ปลูกเพื่อขยายการผลิตให้มากที่สุด (พอพันธ์ อุยยานนท์, 2550) ส่งผลให้เกษตรกร ผู้ปลูกข้าว เปลี่ยนแนวการผลิต จากการผลิตเพื่อบริโภคมาเป็นเพื่อจำหน่าย เพราะต้องนำรายได้ที่ได้จากการจำหน่ายมาซื้อวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตรต่างๆ เพื่อใช้ในการผลิตข้าวให้ได้ผลผลิตมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ปุ๋ยเคมี และรถไถ นอกจากนี้ยังมีความต้องการที่จะนำรายได้ที่รับจากการจำหน่ายข้าวตลอดจนการผลิตสินค้าทางภูมิปัญญาอื่นๆ เพื่อไปซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้กับชีวิต อาทิเช่น โทรศัพท์ ตู้เย็น รถจักรยานยนต์ รถยนต์ เพื่อให้ครอบครัวมีฐานะทัดเทียมกับบุคคลอื่น (ประภัสสร บุญประเสริฐ, 2560)

นอกจากนี้ในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมาด้วยเหตุผลที่รัฐบาลต้องการสร้างความมั่นคงและควบคุมการผลิต จึงได้นำการศึกษาแผนใหม่เข้ามาในชุมชน ทำให้การถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาต่างๆ ไปสู่คนรุ่นต่อๆ ไปทำได้ยากขึ้น นอกจากนี้คนรุ่นใหม่ยังได้รับค่านิยมที่เน้นวัตถุ ความเจริญ และความทันสมัย จนถูกภูมิปัญญาเดิมของพ่อแม่ปู่ย่าตายาย ซึ่งไม่ได้เรียนหนังสือว่าด้อยพัฒนา มองวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแบบเดิมว่าล้าหลัง การปลูกฝังทัศนคติดังกล่าวเอื้อต่อกระบวนการเข้าสู่ระบบทุนนิยม แต่ในขณะเดียวกันก็ทำลายวิถีคิด และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544) และสอดคล้องกับงานศึกษาของเบญจวรรณ นาราสัจจ์ (2551) ที่ได้ศึกษาประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอีสาน พบว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของคนท้องถิ่น

อีสาน คือ เริ่มตั้งแต่การให้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 - 2509) เพื่อเพิ่มผลผลิตจากการเกษตร ทำให้มีการขยายพื้นที่เพื่อทำเกษตรกรรม รวมทั้งมีการพัฒนาความสามารถและเรียนรู้เทคโนโลยีด้านการเกษตรแผนใหม่ มีการใช้เครื่องทุ่นแรงและเทคนิคการผลิตสมัยใหม่มากขึ้น ทำให้รายจ่ายเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านบางส่วนก็ไปเป็นกรรมกรขายแรงงาน เป็นการเข้าสู่กิจกรรมทางเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ของชาวนา ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบหรือวิธีการผลิต ค่านิยม และวิถีชีวิตของชาวนา ซึ่งส่วนหนึ่งคือ การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย เช่น การนำพืชสมุนไพรและทรัพยากรธรรมชาติมาทำเป็นเครื่องหอม ยารักษาโรค ประกอบในพิธีกรรม การพัฒนาเป็นสินค้า เพราะพืชสมุนไพรนี้มีคุณค่าเป็นภูมิปัญญาที่ปู่ตายายของเราได้ค้นพบและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ สมควรที่เราต้องอนุรักษ์อย่างถูกวิธีด้วยการศึกษาวิจัยและนำมาใช้ให้เหมาะสมกับยุคสมัยเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้เนื่องจาก ความเจริญทางเทคโนโลยีและวิทยาการได้ก่อให้เกิดแนวคิดและทัศนคติที่หลงใหลความเจริญสมัยใหม่ว่าเป็นที่พึงและทางออกของการแก้ไขปัญหาจนไม่เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาดั้งเดิมที่บรรพบุรุษสั่งสมกันมาหลายชั่วอายุคนผ่านผู้เฒ่าผู้แก่ และพระสงฆ์ในชุมชน ซึ่งเห็นได้ชัดในบางท้องถิ่นของจังหวัดศรีสะเกษ

ชุมชนบ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ เป็นชุมชนเผ่าส่วย (ญะ) ที่มีทำเลที่ตั้งห่างจากตัวจังหวัดศรีสะเกษประมาณ 30 กิโลเมตร ประชากรของชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พืชหลักได้แก่ ข้าว นอกฤดูการทำนาคนในท้องถิ่นได้พยายามสร้างสรรค์ภูมิปัญญาเฉพาะถิ่นขึ้น คือ ดอกไม้หมัก (อ้ม) เป็นสมุนไพรอบเสื้อผ้า หรือเครื่องหอมของชนชั้นสูงเผ่าญะโบราณ วัฒนธรรมการรำแม่ผัด การทำเครื่องจักสาน และการแกะสลักไม้ขนาดเล็กเพื่อเป็นของที่ระลึก ซึ่งดังกล่าวจะจำกัดการทำแต่เพียงกลุ่มคนผู้สนใจและผู้สูงอายุเท่านั้น ดังกล่าวส่งผลให้คนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นคนในวัยกลางหรือวัยเด็ก ไม่มีโอกาสได้สัมผัสถึงวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่คนแก่คนเฒ่าในชุมชนเคยใช้ในการสร้างสรรค์ภูมิปัญญา

ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะที่ได้เป็นคณะกรรมการดำเนินโครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมชาติพันธุ์ 4 เผ่า (เขมร ส่วย ลาว เยอ) ชุมชนต้นแบบกลุ่มชาติพันธุ์ส่วย ณ ศาลาแดงบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ รับผิดชอบโดยกลุ่มงานศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ และได้พูดคุยกับผู้นำชุมชน ประธานชมรมผู้สูงอายุ สมาชิกองค์การส่วนตำบลได้ตระหนักถึงปัญหาและการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และมีแนวความคิดตรงกันกับภาคส่วนต่างๆ ในชุมชนว่าควรจะดำเนินการร่วมกันในการศึกษา อนุรักษ์ และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วย เพื่อเป็นแหล่งในการเรียนรู้ควบคู่ไปกับการสร้างรายได้ให้เกิดแก่ชุมชนให้ผู้คนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ถือเป็นการจัดการชุมชนสู่ความเข้มแข็งต่อไป

จากการสำรวจแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้พบว่า แนวคิดที่จะนำมาใช้เป็นแนวคิดทางการศึกษา คือกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนและแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม เช่น แนวคิดของถวิลวดี บุรีกุล (2552) และสำนักวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (2549) ระบุว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือกระบวนการที่ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นเพื่อแสวงหาทางเลือกและการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับร่วมกันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความเข้าใจ การรับรู้ เรียนรู้ การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย งานของเทิดชาย ช่วยบำรุง (2554) เรื่อง "ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์" ที่ผู้วิจัยใช้เป็นกรอบความคิดในการศึกษาเชิงภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาในท้องถิ่น" และในส่วนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้นยังไม่มีการศึกษาเรื่องกระบวนการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาในท้องถิ่นโดยตรง แต่มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ได้คือ "รายงานผลการดำเนินโครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมชาติพันธุ์ 4 เผ่า (เขมร ส่วย ลาว เยอ) ชุมชนต้นแบบกลุ่มชาติพันธุ์ส่วย ณ ศาลาแดงบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน

จังหวัดศรีสะเกษ "ประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ส่วย" โดยงานศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ (2563) และหนังสือ "สรุปผลการดำเนินงานประจำปี 2563" โดยกลุ่มงานศิลปะและวัฒนธรรม สำนักส่งเสริมและบริหารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ (2563) "รายงานผลการดำเนินโครงการ "อํารงรักษาวิตีสุภาพะสังคัม ในพิธีกรรมบําบัดโรค" ของงานศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ (2563) ที่ให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบริบทชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้างเล็กน้อย งานวิจัยของจิตติภา บำรุงศิลป์ ประกอบศิริ ภักดีพินิจ และสุริยา สัมจันทร์ (2561) เรื่อง "รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษ" งานวิจัยของจิตติภา บำรุงศิลป์ ประกอบศิริ ภักดีพินิจ และสุริยา สัมจันทร์ (2562) เรื่อง "การประเมินคุณค่าของทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษ" ที่ได้ศึกษาถึงรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์ 4 เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ งานของอนันต์ศักดิ์ พวงอก (2562) เรื่อง "การจัดการข้อมูลเพื่อสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษ" งานของอานนท์ ตั้งพิทักษ์ไกร และรพีภัทร ศรีไกรภักดี เรื่อง "การศึกษาองค์ความรู้ด้านคติชนของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาจิตสำนึกการเป็นพลเมืองดีในชุมชน : กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ" งานของเชิดศักดิ์ ฉายถวิล (2563) เรื่อง "สุภาพะชุมชนในพิธีกรรมบําบัดโรคกับความมั่นคงทางวัฒนธรรมด้านวัฒนธรรมด้านสุขภาพบนพื้นฐานความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ" งานของอาวุธ หงษ์ศิริ, เพชรน้ำผึ้ง รอดโพธิ์, ศุภรัตน์ ดวนใหญ่ และ อัจฉรา แก้วน้อย (2563) เรื่อง "ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านชาติพันธุ์กูย : กรณีศึกษาหมอพื้นบ้าน 7 ราย ตำบลปรางสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ" และงานของบุรณ์ชน สุขคุ้ม (2562) เรื่อง "รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์กูยในเขตอีสานตอนล่าง" ที่ได้ศึกษาสภาพอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรส่วย (กูย) ลาว เยอ ในจังหวัดศรีสะเกษ ทำให้ทราบถึงข้อมูลพื้นฐานของชาวส่วยในท้องถิ่นศรีสะเกษ ซึ่งการศึกษานี้ผู้วิจัยได้อาศัยกลุ่มงานข้างต้นเป็นข้อมูลพื้นฐาน แนวทางการศึกษาและอภิปรายผลในการศึกษาบทความเรื่องนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วยของชุมชนบ้านปรางสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ และ 2) ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วย

วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พื้นที่ในการศึกษาวิจัยคือชุมชนบ้านปรางสาท ตำบลปรางสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ เป็นการศึกษาข้อมูลรอบด้านแบบองค์รวม เพื่อทำความเข้าใจกับบริบทและสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ ความเชื่อ และพิธีกรรมของชุมชน เพื่อศึกษาการทำดอกไม้หมาก รำพระอินทร์ การทำสมุนไพรรักษาหอบหืด เลิกเหล้าบุหรี่ การทำเครื่องจักสานกระติบข้าวทรงปรางสาท และของที่ระลึกที่ทำจากไม้ขนาดเล็ก ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่มีความโดดเด่นของชุมชนบ้านปรางสาทแห่งนี้ และสร้างความสำนึกและตระหนักของคนในชุมชนในการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และพร้อมที่จะร่วมในการวิจัยโดยมีกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

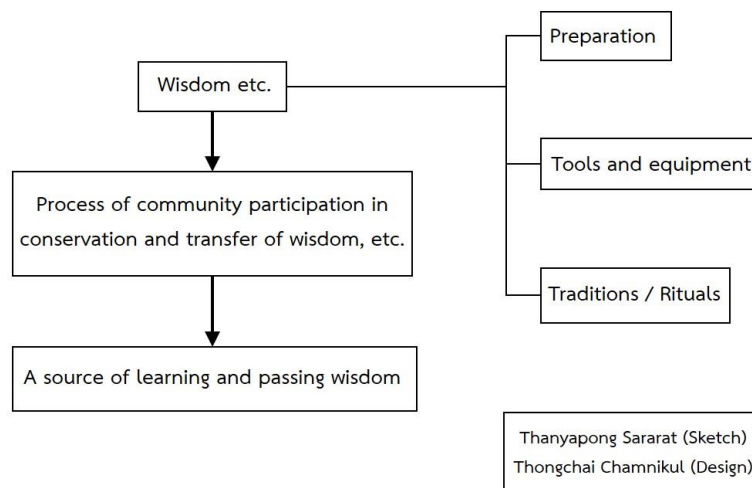

Figure 1 Conceptual Framework.

1.วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

เป็นการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร การสอบถาม และการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาประวัติ พัฒนาการ บริบท และสภาพปัญหาเกี่ยวกับบริบทภูมิปัญญาท้องถิ่นจากปราชญ์ชาวบ้านผู้นำชุมชน และผู้ที่มีความรู้ในชุมชน เท่าที่จะสามารถหาได้ โดยใช้วิธีการเลือกศึกษาจากประชากร 3 กลุ่ม คือ กลุ่ม 1 สุ่มแบบเจาะจงสำหรับบุคคลอายุ 50 ปีขึ้นไป มีความชำนาญ ถ่ายทอดองค์ความรู้ได้ และทำคุณประโยชน์แก่ท้องถิ่น กลุ่ม 2 สุ่มแบบง่าย และวิธีสโนว์ บอล เป็นการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รับการถ่ายทอดจากกลุ่มตัวอย่างที่ 1 และกลุ่มที่ 3 คือกลุ่มผู้เกี่ยวข้องโดยทั่วไปที่ได้มาโดยวิธีสุ่มแบบง่าย และใช้วิธีการการสังเกตการณ์และการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาประกอบด้วย

2. เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ออกแบบเครื่องมือที่หลากหลายโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับที่มิวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชน และสมาชิกชุมชนทั้งผู้สูงอายุ วันทำงาน และเยาวชน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยแบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ และแบบบันทึกการศึกษา

3. การดำเนินการ

เริ่มจากศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร ลงพื้นที่หารือกับผู้นำชุมชน ออกแบบเครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวม ข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสังเกต และประเด็นสนทนากลุ่ม และสัมภาษณ์ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาจากคำบอกเล่าแบบไม่เป็นทางการ โดยใช้คำถามวิจัยเป็นแนวทางการสัมภาษณ์และการ สัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ผู้อาวุโส ปราชญ์ชาวบ้าน อดีตผู้นำชุมชนและชาวบ้าน

4.การวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บ รวบรวมข้อมูลโดยการตรวจสอบเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสามเส้า (Triangulation) ประกอบด้วย 1) ตรวจสอบจาก แหล่งข้อมูลที่แตกต่างกันจากข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์ มาเปรียบเทียบเพื่อตรวจสอบเพื่อตรวจสอบ ความถูกต้อง 2) ตรวจสอบจากผู้ให้ข้อมูลหลายกลุ่ม ประกอบด้วยผู้อาวุโส ปราชญ์ชาวบ้าน อดีตผู้นำชุมชน และ 3) ตรวจสอบข้อมูลในการเก็บข้อมูลหลายวิธีการ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวที

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยอาศัยแนวคิดทางการศึกษา คือ กระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบของการศึกษา

5.ดำเนินการในการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผ่านโครงการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนและการอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้แก่นักเรียนในชุมชนโดยผู้อาวุโสหรือปราชญ์ชาวบ้านเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และสืบต่อการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

ผลการศึกษา

1.บริบทชุมชนบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ

ชุมชนบ้านปราสาท หมู่ที่ 1 ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ มีความหมายที่เป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านตามปราสาท 3 หลังที่มีมาแต่โบราณ เดิมเป็นที่เนินสูงที่มีปราสาท 3 หลังอยู่ตรงกลางเนินดิน มีผู้เริ่มก่อตั้งบ้านรอบเนินดินนี้เพราะเห็นว่ามีความอุดมสมบูรณ์ คือ มีป่าไม้ หนองน้ำ และคลองน้ำผ่าน อันจะส่งผลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเวลาต่อมา โดยตั้งบ้านเรือนแล้วเรียกตามภาษาพื้นบ้านว่า "โนนธาตุ" หรือแปลเป็นภาษาไทยว่าเนินดินปราสาทนั่นเอง ต่อมาจึงได้มีผู้เริ่มก่อตั้งวัดในบริเวณเนินดินนั้นคือ "วัดปราสาท" มีพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชน โดยหมู่บ้านล้อมรอบใกล้เคียงก็มี บ้านโนนธาตุ บ้านปราสาทต่ำ บ้านโนนดั่ง บ้านกอเลา บ้านห้องาย บ้านกะทิ (ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดศรีสะเกษ, 2548) และมีสถานศึกษา 1 แห่ง ซึ่งเป็นสถานศึกษาของรัฐ คือ โรงเรียนบ้านปราสาท ทั้งนี้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตเรียบง่าย มีความกลมเกลียวสามัคคี (นุรธมาภักย์ ภูมิโกกพัฒน์, 2564)

Figure 2 Ban Prasat Community, Huai Thap Than District, Sisaket Province.

2.ภูมิปัญญาของชุมชนบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ

2.1 ดอกไม้หมก และการทำเครื่องหอมของชาวกูยโบราณ

ดอกไม้หมก (อ้ม) สมุนไพรอบเสื้อผ้า หรือเครื่องหอมของชนชั้นสูงเผ่ากูยโบราณ ที่หอมนานติดเสื้อผ้า แม้กระทั่งซักผ้าไปแล้วหลายครั้ง(นุรธมาภักย์ ภูมิโกกพัฒน์, 2564) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หมกดอกไม้ ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องประดับ เป็นสัญลักษณ์ของชนเผ่าสวย ใช้เสริมในการแต่งตัว ถือเป็นเครื่องประดับเวลาไปทำบุญที่วัดในการต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองที่มาเยือน ผู้คนในชุมชนจะพากันทำดอกไม้หมกโดยเฉพาะที่บ้านโนนธาตุ ซึ่งเริ่มจากการนำดอกสะเลเตหรือยอดอ่อนของใบเล็บครุฑ หรืออ้ม (เนียมอ้ม) มาคลุกเคล้ากับขมิ้น และน้ำอบน้ำหอม นำมาห่อใบตองและย่างไฟอ่อนๆ จนดอกไม้หมกสุกได้ที่ สุกได้ที่ก็จะนำมาหั่นไว้ที่หู เดินไปไหนมาไหน ดอกไม้หมกก็

จะส่งกลิ่นหอมแก่ผู้คนที่พบเห็นเดินผ่าน เป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของชนเผ่าส่วย และหากใครที่โชคดีจะเห็นไม้ไผ่ โดยการนำก้านดอกหน่อออกมาทางนอก แต่หากใครแต่งงานแล้วก็จะหั่นก้านดอกไม้หมกกลับเข้าไปไว้ด้านใน (บุรณ ภาควัฒนวิทยา, 2564) นอกจากนี้คนส่วยในท้องถิ่นยังนำใบอ้มมาผสมกับน้ำทาผมช่วยให้ผมดำเงางาม และ ซอยใบให้เป็นชิ้นเล็กๆ ใส่รวมกับเต้าปูนจะช่วยใหปากหอม และนำไปอ้อมลงไฟแช่ในไหเหล้าทำให้รสหอมหวาน

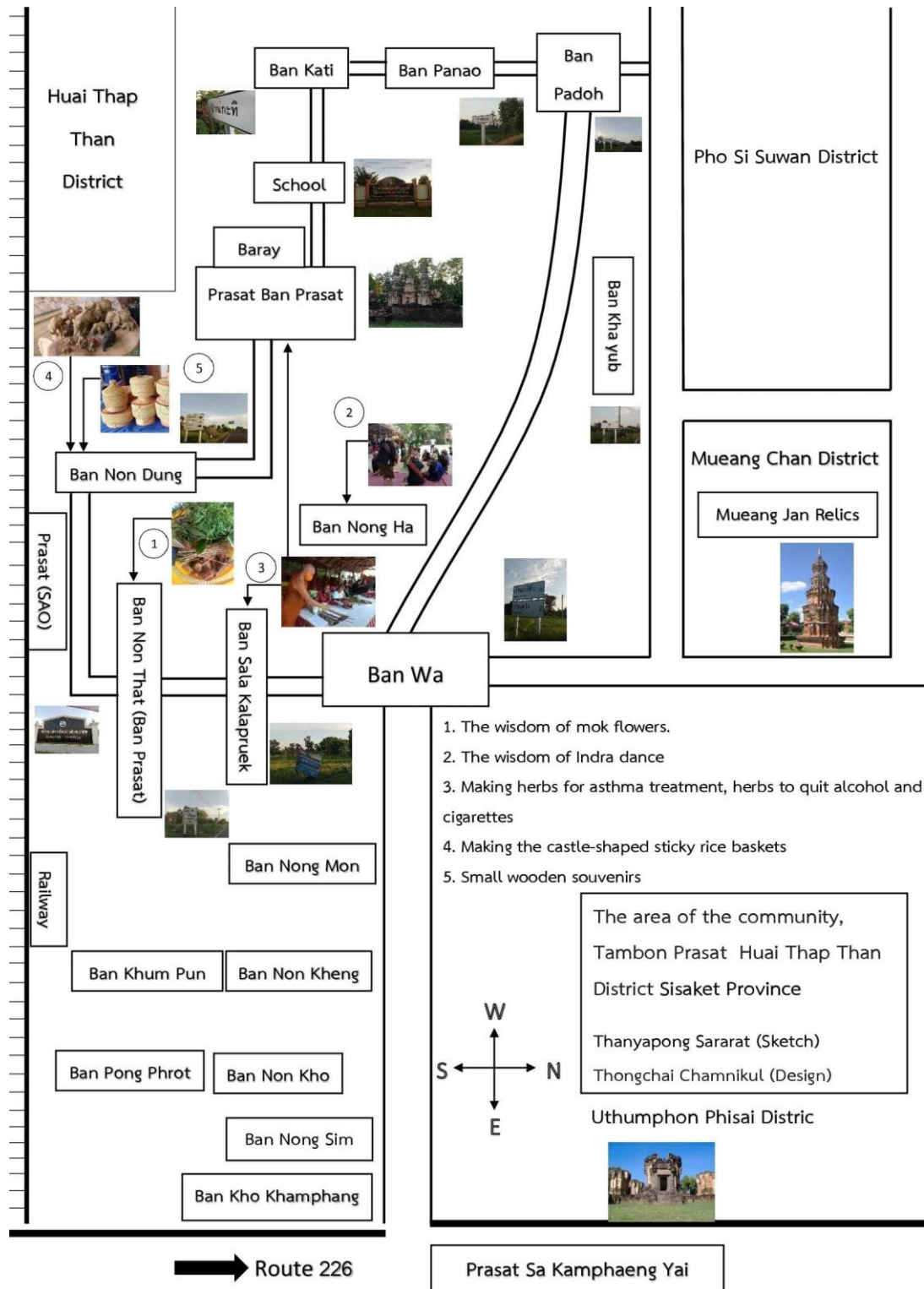

Figure 3 The area of the community, Tambon Prasat Huai Thap Than District Sisaket Province

รวมถึงยังนำไปอบทำยาสูบ ลดกลิ่นฉุนให้หอม และบางบ้านนำขมิ้นบดละลายน้ำผสมกับดินสอพอง นำไปอ้อม 3-4 ใบ ห่อใบตองอ่อนตั้งกับขี้เถ้าร้อนๆ จนสุก วิธีการนี้เรียกว่า "หมกขี้เถ้า" จากนั้นนำแป้งที่ได้มาทาตัวเป็นเครื่องสำอาง และเครื่องหอม และยังมีอีกวิธีหนึ่งคือการนำใบอ้อมไปนากับหม้อดินตั้งไฟจนร้อน จากนั้นนำเอาใบอ้อมที่สุกแล้วมาพกดตามตัว ใส่เสื้อผ้า ห่อผ้าแพร หรือเก็บไว้ในตู้เสื้อผ้า คนสมัยก่อนจะใช้เมื่อเวลาว่างงาน รื่นเริง หรือพกดติดตัวไว้เวลาไปเที่ยวสาวเหมือนกับคนสมัยนี้ที่ต้องฉีดน้ำหอมเพื่อเพิ่มความมั่นใจและดึงดูดความสนใจจากคนรอบข้าง (ดิสรระทอง, 2564 และ ผุ่ย หม่วยโท, 2564) ซึ่งใบอ้อมที่ถูกล้างไฟอ่อนๆ แล้วสามารถส่งกลิ่นหอมได้ 2-3 วัน หากอยู่ในที่อับจะส่งกลิ่นหอมได้เป็นอย่างดีด้วย บางคนเก็บในตลับหรือกระป๋องต่างค์แล้วแต่ความชอบ ดังกล่าวถือเป็นองค์ความรู้ของท้องถิ่นที่เป็นภูมิปัญญาในการสืบทอดผ่านรุ่นสู่รุ่น และเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าของชุมชนเฉพาะถิ่นเฉพาะกลุ่ม เป็นเครื่องหอมของชาวอีสานโบราณที่เข้าใจธรรมชาติรอบตัวอย่างถ่องแท้ มีการสื่อความรู้ภูมิปัญญาการปรุงแต่งธรรมชาติให้เข้ากับวิถีชีวิตชั่วคราวลูกชั่วหลาน หลงเหลืออยู่ในความทรงจำของบรรพบุรุษที่ถูกเล่ามาเป็นทอดๆ

Figure 4 Mok flowers (herbs for clothes).

2.2 รำแม่มัด (รำพระอินทร์)

รำแม่มัด เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งของชาวศรีสะเกษ ในที่นี้คือบ้านหนองฮะ เรียกว่า เรือมมะมัด หรือ รำแม่มัด มีลักษณะคล้ายการทรงเจ้าหรือเชื่อว่าพระอินทร์ต้องการมาอยู่ด้วย (บุรณภาศย์ ภูมิโคกพัฒน์, 2564, งานศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ) ทั้งนี้คนในท้องถิ่นเชื่อว่าเทพหรือผีนั้นมี 2 พวก คือ พวกที่อยากได้สิ่งของโดยให้คนจัดให้กับพวกที่คอยมาดูแลมนุษย์ รำแม่มัดจะทำการขึ้นเมื่อผู้ป่วย ซึ่งรักษาโดยวิธีการปกติธรรมดา หรือรักษาที่โรงพยาบาล หรือรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบันแล้วไม่หาย จึงต้องจัดพิธีกรรมรำแม่มัดขึ้น ส่วนดนตรีที่ใช้ประกอบมีแคน ซอ ซ้อง และกลอง ซึ่งต้องทำเป็นกลองทำจากดินเผา หนึ่งกลองทำจากหนังตะกวด ทั้งนี้การหาสาเหตุของการป่วยต้องมีคน 2 กลุ่ม คือ ผู้เข้าทรงแล้วบอกว่าจะมีเทวดาขออยู่ด้วย คนนี้มีหน้าที่พยากรณ์ ส่วนอีก

กลุ่ม คือ คนถามหาสาเหตุของการเจ็บป่วย เมื่อรู้สาเหตุแล้วก็ถามต่อไปว่าจะให้ทำอย่างไรถึงจะหาย โดยต้องมีโรง
 ประรำ มีการนั่งทรง เสากลางมีประติ้วผูกไว้ใต้ไถ่ไถ่ 1 ตัว ขนมห ข้าวต้ม กรวย 5 เทียน 2 เล่ม ด้านล่างติดกับดินวาง
 กระเชอใส่ข้าวเปลือก เมื่อเตรียมอุปกรณ์เสร็จแล้ว ครูมะมวดจะเข้าที่ที่นั่งทรงดนตรีก็จะเริ่มบรรเลง ผู้เข้าทรงจะเอามือ
 2 ข้าง จับขึ้นในขณะที่จุดเทียนไว้บนขันนั้น เขาจะเพ่งเทียนหมุนขึ้นไปมา ครูประจำตัวจะเริ่มเข้าประทับทรง มีการ
 แต่งตัวแล้วร่ายรำดาบ ทำการรบบพุงกับญาติพี่น้อง อากาคนทรงจะมีลักษณะอาการที่ต่างไปจากคนเดิม บาง
 คนร้องไห้ บางคนแสดงอาการโกรธผู้ป่วยเพราะทำผิด ขณะเดียวกันเจ้าภาพและญาติจะต้องถามว่าความผิดนั้นเป็น
 อย่งไร ทำอย่างไรจึงจะพ้นโรค ผู้เข้าทรงก็จะบอกให้ทำพิธีตาม เป็นการจัดพิธีถวายเพื่อให้หายป่วย (อินทร์ ศรีโพ
 ทอง, 2564, เกตุ ชันติวงศ์, 2564 และพิพัฒน์ การเขว้า, 2564)

Figure 5 Indra dance

Figure 6 Ban Prasat Community, Huai Thap Than District, Sisaket Province.

2.3 สมุนไพรรักษาหอบหืด เลิกเหล้าบุหรี่

ภูมิปัญญาสมุนไพรนี้ พระสงฆ์ผู้นำชุมชนเจ้าอาวาสวัดบ้านปราสาทได้เรียนรู้วิชาจากครูหรือบรรพบุรุษ ตั้งแต่การเก็บยา หั่นยา ตากยา และเตรียมยาเป็นประจำ สังเกตและจดจำพิธีกรรมและกระบวนการรักษาโรค ทดลองรักษาและสะสมความชำนาญอย่างต่อเนื่อง โดยในส่วนสมุนไพรรักษาหอบหืดสามารถหาได้จากท้องถิ่น ได้แก่ รากไม้ 1 ท่อน หอมแดง 1 หัว (ขาดเท้าหัวแม่มือผู้ป่วย) กระเทียม ชিং มะนาว และน้ำผึ้ง โดยนำรากไม้หั่นเป็น ท่อนเล็กๆ หอมแดง กระเทียม ชিং ปอกเปลือกออกแล้วโขลกรวมกัน (ถ้ามีเครื่องปั่นก็ใช้วิธีการปั่นให้ละเอียด) มะนาว ปีบเอาน้ำ นำมาผสมรวมกันกับหอมแดง กระเทียม ชিং และน้ำผึ้ง และดื่ม หรืออาจนำไปกระพรวนผสมกับน้ำผึ้ง ใส่ในครกตำให้เข้ากันแล้วเอาเกลือใส่ผสมเหล้าขาวตำให้เข้ากัน คั้นเอาน้ำไปให้คนที่ เป็นหอบหืดกิน (พระครูสาร โกศล, 2564) ส่วนสมุนไพรเลิกเหล้าหรือนั้นจะนำหญ้าดอกขาว ทองพันชั่ง ครอบฟันสี และสมุนไพรอื่นๆ บด ปั่นเป็น ก้อนรับประทาน หรืออาจทำในรูปแบบยาฝน ยาต้ม ยาลูกกลอน และยาทา พร้อมกับคาถา (บุญมา หมุ่มโท, 2564, สมชัย บุรพา, 2564 และเจียม พรหมจันทร์, 2564) ทั้งนี้ภูมิปัญญาดังกล่าวมีรากฐานจากการเรียนรู้จากบรรพบุรุษที่ สืบทอดกันต่อมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งบุญมา หมุ่มโท กล่าวในเวทีสานเสวนาว่า แหล่งความรู้ คือ ครอบครัว ตั้งแต่พ่อ สอนลูก แม่สอนลูก พี่สอนน้อง น้องสอนพี่ น้ำสอนหลาน เป็นต้น เมื่อผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดได้เห็นและจดจำวิธีการ ทำได้ แล้วก็จะทำไปเรื่อยๆ จนเกิดความชำนาญในที่สุด หากขั้นตอนไหนทำไม่ได้ก็มีผู้ใหญ่ให้คำแนะนำ ถ่ายทอด การเรียนรู้แบบอธิบายประกอบการสาธิต ให้ฝึกทำไปพร้อมกันแบบตัวต่อตัว (บุญมา หมุ่มโท, 2564) แล้วใช้ สมุนไพรเพื่อรักษาโรคทางกายกายและคาถาเพื่อรักษาโรคทางใจแก่ชาวบ้านในชุมชน โดยเฉพาะในพื้นที่วัดบ้าน ปราสาทและบ้านศาลากัลพฤกษ์

Figure 7 Making herbs for asthma treatment, herbs to quit alcohol and cigarettes.

2.4 เครื่องจักสานกระติบข้าวทรงปราสาท

เครื่องจักสานของบ้านโนนดั่ง ณ ชุมชนบ้านปราสาท เป็นงานศิลปหัตถกรรมที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญา ของชาวบ้านได้หลายอย่าง เช่น ตะกร้า กระจาด กระดัง ซึ่งใช้วัตถุดิบในชุมชนที่สะท้อนให้เห็นความชาญฉลาดใน การเลือกสรรวัตถุดิบที่จะนำมาใช้ทำเครื่องจักสาน ซึ่งชาวบ้านจะมีความรู้เกี่ยวกับคุณสมบัติของวัตถุดิบแต่ละชนิด เป็นอย่างดี แล้วนำมาดัดแปลงเป็นวัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานด้วยวิธีต่างๆ แต่สนใจวิธีการใช้สอยได้ดี เช่น มีการสาน ตัวกระติบข้าวสองชั้นเพื่อให้เก็บความร้อนได้ดี โดยไอร้อนจากข้าวเหนียวหนึ่งจะระเหยออกไปได้ตามรูระหว่างเส้น ตอกอย่างซ้ำๆ ไม่กลายเป็นหยดน้ำที่จะทำให้ข้าวเหนียวแฉะและบูดเสียได้ง่าย กระติบข้าวจึงเป็นภาชนะสำหรับใส่ ข้าวเหนียวหนึ่งได้ดีที่สุด ซึ่งเป็นผลจากการออกแบบที่แยบยลของช่างพื้นบ้านที่ได้ทดลอง ปรับปรุง สืบต่อกันเรื่อยมา เป็นเวลานาน นอกจากนี้รูปร่างของกระติบข้าวในแต่ละท้องถิ่นยังมีความงดงามแตกต่างกันไปตามความนิยมของ

แต่ละถิ่นด้วย ในที่นี้คือทรงคล้ายปราสาทบ้านปราสาท ซึ่งเป็นศาสนสถานโบราณของท้องถิ่น (บัวลาน สุขจันทร์, 2564 และ เหลา สุขจันทร์, 2564)

2.5 ของที่ระลึกที่ทำจากไม้ขนาดเล็ก

บ้านโนนดั่ง ชุมชนบ้านปราสาท เป็นอีกหนึ่งหมู่บ้านชุมชนหัตถกรรมท้องถิ่นที่มีต้นกำเนิดงานฝีมือสืบทอดมาจากรุ่นบรรพบุรุษที่มีชื่อเสียงในด้านของสินค้าของประดับตกแต่งบ้านประเภทไม้แกะสลัก มีการแกะเป็นรูปสัตว์ลอยตัวขนาดเล็ก รวมถึงมีการแกะลวดลายโบราณ เช่น เรื่องราวตัวละครหรือสัตว์ในวรรณคดี ลายรดน้ำ หรือลวดลายที่อ่อนช้อย อาศัยฝีมือความชำนาญของช่างฝีมือชุมชนบ้านปราสาทที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งงานแกะสลักไม้จะต้องหาไม้ให้ได้ขนาดที่ต้องการ ใช้มีดพร้าหรือเลื่อยแต่งรูปทรงและผิวหน้าไม่ให้เรียบและได้ทรงที่ต้องการ ใช้มีดพร้าหรือเลื่อยแต่งรูปทรงและผิวหน้าไม่ให้เรียบและได้ขนาดที่ต้องการ จากนั้นทำการร่างแบบด้วยดินสอหรือปากกาลงบนเนื้อไม้ เริ่มทำการแกะสลักโดยใช้ค้อนและส้อมขนาดต่างๆ เป็นเครื่องมือหลักในการแกะจนได้งานแกะสลักที่เสร็จสมบูรณ์ (เสถียร ยอดนิล, 2564) แต่เนื่องจากลักษณะของการผลิตงานภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้เป็นลักษณะของการทำรูปแบบเดิมซ้ำๆ จะมีเพิ่มเติมในเรื่องของปริมาณตามที่ถูกคำสั่งหรือช่วงเทศกาล โดยยังขาดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ทันสมัยหรือทันตามแนวโน้มความต้องการของตลาดเท่าที่ควร

3. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

องค์ความรู้จากการศึกษา กระบวนการและขั้นตอนการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยได้ดำเนินการในการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยร่วมกับชุมชนในการจัดทำโครงการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนบ้านปราสาท และการจัดแสดงภูมิปัญญาภายในศาลาแดง วัดบ้านปราสาท และการอบรมถ่ายทอดความรู้แก่เด็กนักเรียนในชุมชนโดยผู้อาวุโสหรือปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และสืบทอดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทุกประเภทอย่างยั่งยืน จากการดำเนินกิจกรรมโครงการพบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญา ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในการวางแผน ผู้นำชุมชน ครูอาจารย์ ชาวบ้าน และทีมวิจัย ร่วมประชุมเพื่อเสนอแนะแนวคิดในการอนุรักษ์และเห็นการร่วมกันในการจัดแหล่งเรียนรู้เพื่อสืบทอดความรู้สู่เด็กนักเรียนที่เป็นเยาวชนคนรุ่นใหม่ของหมู่บ้าน โดยมีการบริจาคข้าวของ อุปกรณ์จักสาน แกะสลัก หม้อต้ม ภาพถ่ายการรำแม่มดเพื่อใช้เป็นตัวอย่างประกอบการเรียนรู้ เพื่อถ่ายทอดความรู้ที่มี นอกจากการตั้งแหล่งเรียนรู้แล้วยังได้วางแผนอบรมถ่ายทอดความรู้โดยตรงจากผู้อาวุโสผู้เด็กนักเรียนด้วย

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ โดยเริ่มจากการหาสถานที่สร้างแหล่งเรียนรู้ทั้งชั่วคราวและถาวรคือ บริเวณศาลาแดง วัดบ้านปราสาท และภายในโรงเรียนบ้านปราสาท ซึ่งเป็นโรงเรียนภายในพื้นที่วิจัยจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยแสดงข้อมูล เนื้อหา ผลงานต่างๆ ด้วยวัสดุสิ่งของ อุปกรณ์ และกิจกรรมที่หลากหลาย แต่มีความสัมพันธ์กันในแต่ละเรื่อง โดยมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน มีการวางแผนและออกแบบให้น่าสนใจในรูปแบบสื่อที่หลากหลาย เช่น รูปภาพ ของจริง และป้ายนิเทศ เป็นต้น จากนั้นได้มีการจัดแหล่งเรียนรู้ โดยเริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์เนื้อหา รวบรวมวัตถุสิ่งของหรือเอกสารต่างๆ ที่จะแสดง จัดแบ่งประเภท หมวดหมู่ และความสำคัญตามลำดับ คำบรรยายของสิ่งต่างๆ เพื่อให้แน่ใจว่ามีความครบและพอเพียงตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด กำหนดขนาดของแหล่งเรียนรู้ที่จัดแสดง พื้นที่จัดแสดง จำนวนและขนาดกว้างยาวของบอร์ด ฐานตั้งโต๊ะสำหรับจัดแสดง จากนั้นนำข้อมูลมาจัดวางผังงานและออกแบบโดยคำนึงถึงความสำคัญว่า สิ่งใดที่ต้องการเน้นเป็นจุดเด่น สิ่งใดเป็นจุดรอง และคำนึงถึงเส้นทางเดินของผู้ชมนิทรรศการ โดยปริมาณให้มีเนื้อที่กว้างพอให้ผู้ชมจะดูสิ่งของได้ทั่วถึง นอกจากนี้ในการ

ออกแบบการจัดแสดงควรจัดเรียงลำดับสิ่งที่ต้องการ แสดงว่าผู้ชมควรเริ่มดูจากจุดใดไปสุดจุดใด ทั้งนี้ทำได้โดยการกำหนดวิธีการจัดผัง ฐานตั้ง และเส้นทางเดินของผู้ชมนิทรรศการ

ต่อมาคือ มีการจัดอบรมถ่ายทอดความรู้เพื่อให้เกิดการสืบทอดความเข้าใจ ความเชื่อและภูมิปัญญาโดยจัดในพื้นที่ของแหล่งเรียนรู้ มีกลุ่มนักเรียนระดับมัธยมและประถมศึกษาเข้าร่วมทั้งหมด 46 คน รวมถึงผู้สนใจจากองค์การบริหารส่วนตำบลปราสาท และชาวบ้าน เนื่องจากเป็นการถ่ายทอดความรู้ในท้องถิ่น ผู้ให้ความรู้จึงควรเป็นผู้ชำนาญการซึ่งมีประสบการณ์ในแต่ละด้านอย่างแท้จริงตามที่องค์การบริหารส่วนตำบลปราสาทขึ้นทะเบียนเป็นผู้นำทางภูมิปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งการอบรมครั้งนี้มีวิทยากรหลายท่าน เช่น นางเกตุ ชันติวงศ์ นางบัวลาน สุขจันทร์ และนายผุย หมุ่มโท เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล หลังจากอบรมพบว่าผู้คนให้ความสนใจ มีการตั้งคำถาม ชักถามถึงขั้นตอนการทำ ว่าทำอะไร อย่างไร หมกดอกไม้คืออะไร สมุนไพรลดหอบหืด เลิกเหล้าบุหรี่ มีเทคนิคการทำอย่างไร ทำให้บรรยากาศในการอบรมมีชีวิตชีวาเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เป็นการถ่ายทอดโดยอาศัยบุคคลเป็นแหล่งความรู้ในการสืบทอดและฝึกอบรมระยะสั้น ซึ่งโรงเรียนประถมศึกษาถือเป็นแหล่งถ่ายทอดที่สำคัญในการใช้การเรียนรู้แบบมุขปาฐะ คือ การเรียนรู้จากบรรพบุรุษถ่ายทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง และแหล่งความรู้ที่สำคัญ คือ ครอบครัว ตั้งแต่พ่อสอนลูก พี่สอนน้อง น้าสอนหลาน ใช้วิธีสอนด้วยการปฏิบัติจริง อธิบายวิธีการทำด้วยการบอกเล่า หรือบางครั้งคนในหมู่บ้านก็รวมกลุ่มกันเพื่อสร้างสรรค์ภูมิปัญญาแต่ละประเภท หากไม่เข้าใจ ปฏิบัติไม่ได้ ก็สามารถสอบถามกันได้ เนื่องจากการสอนจะไม่มีการปิดบังความรู้ใดๆ (ผุย หมุ่มโท, 2564)

นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่า ปัจจัยที่สนับสนุนในการวิจัยครั้งนี้ประสบความสำเร็จคือ 1) ผู้นำชุมชนมีภาวะความเป็นผู้นำ เสียสละ และสามารถจูงใจสมาชิกชุมชน จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ อดีตผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน มีความเข้มแข็ง เสียสละ ยึดหลักคุณธรรมและมีความรับผิดชอบร่วมกัน และ 2) พลังความสามัคคีและความสัมพันธ์อันเครือญาติของคนในชุมชน

การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาแต่ละประเภทพบว่า ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการระดับจังหวัด ท้องถิ่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนปราสาท จำกัด และในด้านการพัฒนาวัตถุดิบ โรงเรียนมีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ให้ความรู้แก่นักเรียน และคนในชุมชน ส่งเสริมการทำผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน เพื่อให้ได้รับการรับรองคุณภาพและผลิตภัณฑ์ให้เป็นสินค้าโอท็อป

อภิปรายผลและสรุปผล

จากการศึกษาพบว่า 1) ชุมชนบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ มีภูมิปัญญาที่สำคัญคือ การทำดอกไม้หมก (สมุนไพรอบเสื้อผ้า) การรำแม่มด (รำพระอินทร์) การทำสมุนไพรรักษาหอบหืด เลิกเหล้าบุหรี่ การทำเครื่องจักสานกระติบข้าวทรงปราสาท และการทำของที่ระลึกจากไม้ขนาดเล็ก 2) ชุมชนแห่งนี้มีความเป็นไปได้ที่จะรื้อฟื้นกระบวนการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาแต่ละประเภทกลับมา การจัดตั้งแหล่งเรียนรู้และการจัดอบรมเผยแพร่การถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาแต่ละประเภทแก่คนในชุมชนโดยเฉพาะเยาวชนจะทำให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษได้ยึดถือสืบทอดกันมา ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในการเรียนรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งส่งผลให้เด็กสามารถใช้วิจารณญาณในการแสวงหาทางเลือกวิเคราะห์ ตัดสินใจ และพัฒนาชีวิตของตนเอง โดยการมองเห็นอดีต เรียนรู้ปัจจุบัน และใช้ฐานความรู้และภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตในอนาคตได้ ทั้งนี้ชุมชนมีความภาคภูมิใจในวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชนในการสร้างสรรค์ภูมิ

ปัญญาแต่ละประเภทที่สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน พลังความสามัคคีและความสัมพันธ์อันเครือญาติของคนในชุมชน ทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในงานวิจัยนี้ ทั้งในการวางแผน การดำเนินการ และการประเมินผล เป็นไปด้วยความเต็มใจ ทำให้เกิดความเข้าใจ การรับรู้ และเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน รวมทั้งกระบวนการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาดังกล่าวสู่เด็ก เยาวชน และกลุ่มคนรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้ความรู้แก่นักเรียนและชุมชน (จากการติดตามผลต่อเนื่อง 1 ปี หลังเสร็จสิ้นโครงการ) สอดคล้องกับการศึกษา กษัตริย์เดช เนืองจันงค์ (2563) เรื่อง "การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม" ที่พบว่า กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของการฟื้นฟูภูมิปัญญาแต่ละประเภทเป็นประจำทุกปี ทำให้ทุกคนได้ตระหนักว่า การเรียนรู้ในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผลและทรงพลัง ต้องเริ่มจากการรวมคนในชุมชนเพื่อเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์ของตนเองกับครอบครัวชุมชน และสังคม ซึ่งถวิลวดี บุรีกุล (2552) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนคือ กระบวนการที่ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นเพื่อแสวงหาทางเลือกและการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับร่วมกันโดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ภาวะความเป็นผู้นำของชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความสำเร็จในกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของจักรพงษ์ พวงงามชื่น และคณะ (2556) พบว่าปัจจัยที่ทำให้การพัฒนารูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนประสบความสำเร็จและยั่งยืน ได้แก่ ผู้นำที่มีความเข้มแข็งและมีวิสัยทัศน์ เสียสละในการทำงาน ความรักและความสามัคคีของสมาชิกชุมชนและการมีจิตสำนึกของชาวบ้านทุกคน

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ โดยเฉพาะการถ่ายทอดความรู้ไปยังเด็กและเยาวชน คนรุ่นใหม่เป็นจุดเริ่มต้นที่ช่วยกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความตื่นตัวและมีความเชื่อมั่นในการศึกษาด้านภูมิปัญญาในชุมชนอย่างจริงจัง ดังนั้นเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น จึงควรมีการศึกษากระบวนการในพื้นที่สาธิตหรือพื้นที่จริง การศึกษาเพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญา การจัดการความรู้ภูมิปัญญา การพัฒนาภูมิปัญญาเพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้ชุมชน รวมทั้งสนับสนุนและส่งเสริมการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาแต่ละประเภทของชุมชนบ้านปราสาทให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงและยั่งยืน โดยอาจต่อยอดศึกษาภูมิปัญญาในท้องถิ่นประเภทอื่นๆ ในพื้นที่ชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกับชุมชนบ้านปราสาท เช่น ภูมิปัญญาดนตรี (เป่าแคน) ภูมิปัญญาการทอเสป ผ้าลายลูกแก้ว ภูมิปัญญาการทำเครื่องแต่งกายนางอัปสร ภูมิปัญญาสมุนไพรแก้งสวัด ภูมิปัญญาหมอพ่นบ้าน หมอดู หมอเป่าแขนขาที่หัก คูบารำพระอินทร์ หมอลำพระอินทร์ และหมอดำแย เป็นต้น และการศึกษาครั้งนี้อาจนำไปประยุกต์ใช้ในประเด็นแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่นๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ตามเกณฑ์ของหน่วยงานภาครัฐบาล ต่อไปได้ ซึ่งผลงานวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป อีกทั้งจังหวัดศรีสะเกษควรกำหนดเป็นแผนงานด้านวัฒนธรรมของจังหวัดเพื่อให้การสนับสนุนและยกย่องเจ้าของภูมิปัญญา ควรมีสถานที่ถาวรเพื่อรวบรวมผลงาน ตลอดจนมีการบันทึกขั้นตอนและกระบวนการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าเหล่านี้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อให้คนรุ่นหลังได้มีเอกสารตำราศึกษาต่อไป และชุมชนต้องมีจิตสำนึกร่วมกันในการธำรงรักษาสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อเป็นการร่วมกันอนุรักษ์ไม่ให้ภูมิปัญญาเหล่านี้สูญหาย ช่วยกันสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมไปสู่ลูกหลาน แต่อย่างไรก็ตามมิใช่จะทำให้เลิกใช้นวัตกรรมที่ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ไปเสียทั้งหมด ควรใช้สติพิจารณาว่าหากยังใช้สิ่งของที่ผลิตขึ้นจากภูมิปัญญาเดิมแล้วไม่มีผลกระทบอะไรต่อวิถีชีวิตเราก็ควรที่จะเลือกใช้

คำขอบคุณ

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมชาติพันธุ์ 4 เผ่า (เผ่าส่วย) เพื่อสร้างจิตสำนึกในการดำเนินชีวิตตามศาสตร์พระราชาของกลุ่มงานศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ผู้วิจัยขอขอบคุณปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในชุมชนบ้านปราสาท คณะครูอาจารย์ และนักเรียนโรงเรียนบ้านปราสาท และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ช่วยทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ได้สละเวลามาเป็นผู้ตรวจแบบประเมินและให้ข้อมูลต่างๆ ขอกราบขอบพระคุณบิดามารดาที่ให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจในการวิจัยครั้งนี้จนสำเร็จ และขอบคุณลูกศิษย์ ธงชัย ชำนิกุล ที่ช่วยออกแบบภาพประกอบเพิ่มเติม

เอกสารอ้างอิง

- กษิต์เดช เนื่องจำนงค์. (2563). การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม. วารสารที่ทัศนวัฒนธรรม, 5(4), 214-228.
- จักรพงษ์ พวงงามชื่น และคณะ. (2556). การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการชุมชนกรณีศึกษานันทาป่าเป้า ตำบลนาปลาตุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน. วารสารการวิจัยพัฒนา มจร, 36(2), 215-234.
- เจดศักดิ์ ฉายถวิล. (2563). สุขภาวะชุมชนในพิธีกรรมบำบัดโรคกับความมั่นคงทางวัฒนธรรมด้านสุขภาพบนพื้นฐานความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 7(1): 64-86.
- จิตตภา บำรุงศิลป์, ประกอบศิริ ภักดีพินิจ และสุริยา สัมจันทร์. (2561). รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษ. วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ, 11(1), 30-42.
- จิตตภา บำรุงศิลป์, ประกอบศิริ ภักดีพินิจ และสุริยา สัมจันทร์. (2562). การประเมินคุณค่าของทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษ. วารสารมนุษยศาสตร์ (มสส.), 17(3), 1-24.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2552). พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพฯ: เอ.พี.กรัฟฟิตีไซน์และการพิมพ์.
- เทิดชาย ช้วยบำรุง. (2554). ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- เบญจวรรณ นาราสัจ. (2551). ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอีสาน. ขอนแก่น: สาขาวิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี
- บุรณ์ชน สุขคุ้ม. (2562). รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตอีสานตอนล่าง. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร., 7(6), น.1570-1583.
- ประภัสสร บุญประเสริฐ. (2560). ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น : ประวัติอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ของจังหวัดศรีสะเกษ. (2549).
- ศรีสะเกษ: สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษและภาคีเครือข่าย.
- พอพันธ์ อูยานนท์. (2550). ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ 5 ภูมิภาคของไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ. (2563). สรุปผลการดำเนินงานประจำปี 2563. ศรีสะเกษ: งานศิลปะและวัฒนธรรม สำนักส่งเสริมและบริหารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ. (2563). รายงานผลการดำเนินโครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมชาติพันธุ์ 4 เผ่า (เขมร ส่วย ลาว เยอ) ชุมชนต้นแบบกลุ่มชาติพันธุ์ส่วย ณ ศาลาแดงบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ "ประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ส่วย". ศรีสะเกษ: งานศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ. (2563). รายงานผลการดำเนินโครงการ "ธำรงรักษาวิถีสุขภาวะสังคมในพิธีกรรมบำบัดโรค. ศรีสะเกษ: งานศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.
- สำนักวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (2549). แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนและการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมทางสังคมในกระบวนการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- อนันต์ศักดิ์ พวงอก. (2563). การจัดการข้อมูลเพื่อสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษ. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ. 6(1), 50-63.

- อานนท์ ตั้งพิทักษ์ไกร และรพีพัฒน์ ศรีไกรภักดิ์. (2562). การศึกษาองค์ความรู้ด้านคติชนของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาจิตสำนึกการเป็นพลเมืองดีในชุมชน : กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 7(2), 115-122.
- อาวุธ หงษ์ศิริ, เพชรน้ำผึ้ง รอดโพธิ์, ศุภรัตน์ ดวนใหญ่ และอัจฉรา แก้วน้อย. (2563). ภูมิปัญญาหมอพั้นบ้านชาติพันธุ์กูย: กรณีศึกษาหมอพั้นบ้าน 7 ราย ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ. วารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 18(1), 166-179.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2549). ภูมิปัญญาอีสาน. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งและมูลนิธิภูมิปัญญา.
- เกตุ ชันติวงศ์ (2564, 2 กุมภาพันธ์) ประชาชนชาวบ้านด้านไสยศาสตร์ บ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ (สัมภาษณ์)
- เจียม พรหมจันทร์ (2564, 2 กุมภาพันธ์) ชาวบ้านบ้านโนนธาตุ บ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ (สัมภาษณ์)
- ชะเอียน บุญช่วย (2564, 2 กุมภาพันธ์) ชาวบ้านบ้านโนนดั่ง บ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ (สัมภาษณ์)
- บัวลาน สุขจันทร์ (2564, 28 มกราคม) ประชาชนชาวบ้านด้านไสยศาสตร์ บ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ (สัมภาษณ์)
- บุรณภักย์ ภูมิโคกพัฒน์ (2564, 28 มกราคม) หัวหน้าศูนย์เด็กและเยาวชนบ้านปราสาท บ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ (สัมภาษณ์)
- พิพัฒน์ การเข้ว่า (2564, 28 มกราคม) ประชาชนชาวบ้านด้านไสยศาสตร์ บ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ (สัมภาษณ์)
- ผุย หมู่โย (2564, 28 มกราคม) ประชาชนชาวบ้านด้านสมุนไพร บ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ (สัมภาษณ์)
- ลี สระทอง (2564, 28 มกราคม) ประชาชนชาวบ้านด้านสมุนไพร บ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ (สัมภาษณ์)
- สมชัย บุรพา (2564, 28 มกราคม) ประชาชนชาวบ้านด้านดนตรี บ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ (สัมภาษณ์)
- เสถียร ยอดนิล (2564, 28 มกราคม) ประชาชนชาวบ้านด้านงานฝีมือ บ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ (สัมภาษณ์)
- เหล่า สุขจันทร์ (2564, 28 มกราคม) ประชาชนชาวบ้านด้านไสยศาสตร์ บ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ (สัมภาษณ์)
- อินทร์ ศรีโพธิ์ทอง (2564, 28 มกราคม) ประชาชนชาวบ้านด้านไสยศาสตร์ บ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ (สัมภาษณ์)